

DEUTSCHES JAHRBUCH FÜR VOLKSKUNDE, Berlin Akademie Verlag, 1955. Erster Band, Heft 1/2, Jahrgang 1955, 499 p. + 10 planșe. (Herausgegeben vom Institut für deutsche Volkskunde an der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, durch Dr. W. Fraenger).

Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor al Academiei Germane de Științe este rodul unor ample dezbateri teoretice asupra celor mai acute probleme ale folcloristicii germane de după război. Fiind cea dintâi manifestare publică a Institutului, anuarul are un pronunțat caracter programatic, ilustrând cotitura realizată în gândirea etnografică și folclorică germană de după război.

Disciplina fusese compromisă de nazism și se cerea reabilitarea ei teoretică atit față de poporul german cit și față de străinătate, se cerea cu insistență regăsirea firului întrerupt al tradițiilor democratice și progresiste ale folcloristicii germane, se cerea stabilirea unor noi obiective de cercetare care să corespundă sensului autentic al psihologiei poporului german și perspectivelor de dezvoltare a întregului popor german.

Lupta pentru o nouă orientare științifică a folcloristicii germane a culminat în lucrările congresului ținut la Berlin între 4 și 6 septembrie 1953 și se oglindește în cuprinsul acestui anuar, conferindu-i o ținută de înalt nivel teoretic, de înaltă principialitate științifică. Și pentru că semnificația culturală a anuarului este de a concretiza aceste rezultate, este necesar să abordăm, înainte de a trece la analiza amănunțită a materialului, acele probleme fundamentale care au constituit obiectul congresului mai sus-amintit. Pentru aceasta sînt edificatoare darea de seamă asupra lucrărilor congresului, făcută de Horst Kunze (p. 260—269) și mai ales comunicarea prof. acad. Wolfgang Steinitz (p. 269—275),¹ asupra obiectului folcloristicii și etnografiei. Vechilor definiții reacționare ale obiectului folcloristicii emise de Hoffmann-Krayer și Hans Naumann, prof. acad. W. Steinitz le opune definiția marxistă care fixează obiectivele muncii etnografice și folclorice la cercetarea poporului muncitor german în domeniul culturii sale materiale și spirituale precum și a aportului său la cultura germană.² Vechii terminologii (*Volkskunde, Völkerkunde, Ethnographie, Ethnologie*), despre care încă John Meier spunea că «*ascunde în mod stîngaci permanența iden-*

¹ De oarece comunicarea prof. acad. W. Steinitz nu este reprodusă decit parțial în anuarul de care ne ocupăm, pentru deplina noastră orientare ne-am servit de textul integral al ei (*Die volkskundliche Arbeit in der Deutschen Demokratischen Republik*, ed. II, Leipzig, 1955), publicat în colecția «*Kleine Beiträge zur Volkskunst Forschung*» Casei Centrale de Artă Populară din Leipzig. Trimiterile noastre se referă la această publicație.

² Hoffmann-Krayer împărțea poporul în două straturi: *populus*, denumire pentru toți cei ce aparțin aceleleaș-comunități etnice și *vulgus*, termen pentru a desemna păturile inferioare și primitive ale acestei comunități: «*das niei dere, primitiv denkende, von wenig Individualitäten durchdrungene Volk*» (p. 40). Obiectivele muncii folclorice se defineau prin relația *vulgus in populo*. Hans Naumann ducea discriminarea mai departe. Stratul social superior (*Die soziale Oberschicht*) era considerat singurul creator, în vreme ce stratul inferior (*die soziale Unterschicht*) era considerat incapabil de creație: «*nur aufnehmende und das Aufgenommene vergrößernde und entstellende Menschen*» (p. 40). Dar arbitrarul acestor împărțiri este evident, deoarece istoria omenirii nu cunoaște decit societăți cu clase (antagoniste) și societăți fără clase. În cadrul societăților împărțite în clase, o clasă este conducătoare (*Herschende*) și alta muncitoare (*Werkstätige*). «*Terminii «Werkstätige» și «herrscheude Klassen» au o valoare obiectivă, termenii «Unterschicht» și «Oberschicht» o, valoare subiectivă.*» (p. 41). Folcloristica marxistă își fixează ca obiectiv de cercetare viața claselor muncitoare, adică țărănimea și muncitorimea, conștientă și luptătoare pentru drepturi și libertate.

titate a scopurilor» (p. 39), îi opune o singură noțiune, *Volkskunde*, perfect definită, clară, capabilă să exprime în întregime obiectul studiului, scopul și metodele de cercetare.³

Într-o amplă comunicare asupra istoriei folcloricității germane prof. acad. W. Steinitz stabilește o nouă periodizare în procesul de evoluție a gândirii folclorice, din perioada umanismului până în zilele noastre, accentuând asupra caracterului progresist și democratic în cadrul fiecărei perioade. Se constată că ceea ce conferă o unitate durabilă efortului științific de-a lungul veacurilor este tocmai acest fir roșu conducător al tradiției democratice, ilustrat în perioada umanismului de Johannes Bohemus (Böhm)⁴, de Herder, Goethe, Arnim⁵ și Brentano,⁶ frații Grimm în perioada romantică din prima jumătate a veacului trecut și de un A. Spamer și un John Meier în vremea mai nouă, ca exponenți principali ai rezistenței folcloricității germane în fața nazismului. Preluând în mod critic moștenirea culturală a trecutului, prin cercetarea și evidențierea tradițiilor democratice și de libertate exprimate în creația populară, se poate tece la sarcina de căpetenie a muncii folclorice în R.D.G., și anume la o cit mai stinsă legătură cu viața culturală a clasei muncitoare, dându-se prioritate acelor lucrări științifice a căror soluție e o urgență pentru miile de echipe de amatori, pentru noua viață culturală din școli și universități, pentru gospodăriile sătești, pentru asociațiile muncitorești. (p. 261). Munca aceasta încadrată în planul general de reconstrucție culturală a țării se deosebește fundamental de tendințele exprimate de oficiosul unor cercuri de etnografi și folcloriști din R.F.G., «*Zeitschrift für Volkskunde*», care, pus în slujba unor scopuri politice, îndeamnă la revizionism și la ură între popoare (p. 262). Munca de viitor a Institutului se concretizează într-un plan grandios care cuprinde 6 mari obiective:

1. Terminarea marelui Corpus deutscher Segens und Beschwörungsformeln, preconizat de John Meier încă din 1907.
2. Cercetarea tradiției democratice în cîntecul popular, în basme, legende, snoave și proverbe ca și în plastica și muzica populară germană.
3. O sistematică cercetare a culturii materiale a poporului, cu deosebită atenție față de agro-etnografie, concretizată în marele Atlas Etnografic German.
4. Cercetarea folclorului muncitoresc.
5. Întocmirea unei istorii științifice a disciplinei.
6. Continuarea cercetărilor inițiate de Wossidlo în centrul de cercetări etnografice din Rostock.

La aceasta se mai adaugă munca de informare științifică la care au fost asigurate colaborări internaționale (Uniunea Sovietică, R.P. Polonă, R.P. Ungară, R.P. Cehoslovacă, Elveția, Scandinavia). Am socotit că numai cunoscînd în linii mari atmosfera științifică în care a fost elaborat prezentul anuar, putem înțelege varietatea cuprinsului său și putem aprecia masiva sa informație, densa sa erudiție, valoroasa sa problematică și de aceea am acordat acestei părți a anuarului o atenție deosebită.

Cuprinsul anuarului este variat și bogat. La cele 12 studii din prima parte se adaugă 13 comunicări, 32 de recenzii și dări de seamă, 4 bibliografii, 1 indice tematic și de persoane precum și 10 planșe. Din tot acest material numai un număr limitat de articole are un interes pur folcloric în sensul de cultură spirituală, cele mai multe avînd ca obiect etnografia și arta populară (cultura materială) sau probleme de ordin adiacent. Ca problemă de principiu și metodă, două studii ne-au atras în mod deosebit atenția (*Günther Kraft, Die bäuerlich-handwerklichen Grundlagen der thüringischen Musik Kultur*, de care ne vom ocupa mai jos, și *Karl Baumgarten, Probleme mecklenburgischer Niedersachsenhausforschung*), de oarece numai aceste două studii sînt rezultatul unor cercetări directe de teren, toate celelalte 60 de articole referindu-se la probleme de arhivă și bibliotecă. Și pentru că am atins problema cercetării directe a realității folclorice prin munca de teren, să ne oprim un moment la chestionarul etnografic asupra uneltelor de pescuit dela p. 302—319. Fără

³ Pentru a arăta cit de necesară era o clarificare în acest domeniu, vom aminti doar cîteva din pozițiile diverselor școli folclorice în această problemă: unii cercetători au susținut că *Volkskunde* trebuie să fie studiul propriului popor iar *Völkerkunde*, studiul celorlalte popoare; alții că *Volkskunde* ar fi studiul popoarelor evolute (*Kulturnationen*) în timp ce *Völkerkunde* ar fi studiul popoarelor primitive (*ein • Oberschichtloses Primitivulugus •*) în fine alții, că *Volkskunde* s-ar numi studiul unui singur popor, iar *Völkerkunde*, studiul mai multor popoare. Din toate acestea se vede clar cit de ușor s-a putut aluneca spre rasism, opunînd popoarele de cultură celor primitive și propriul popor (cel german) tuturor celorlalte.

⁴ Johannes Bohemus, *Über die Sitten aller Völker*, 1520, unde dovedește înută democratică și patriotică precum și lipsa oricăru șovinism.

⁵ Interesul lui Goethe pentru creația populară (cîntece, basme și obiceiuri) s-a manifestat de-a lungul întregii sale vieți. La îndemnul lui Herder, culege cîntece alsaciene, iar mai tîrziu publică diverse studii asupra colecției «*Des Knaben Wunderhorn*», asupra unor colecții de cîntece populare spaniole, neo-grecești și sîrbești.

⁶ Arnim și Brentano publică între 1806 și 1808, în perioada celei mai puternice orpimări napoleoniene, colecția-arhivă a cîntecului popular german «*Des Knaben Wunderhorn*», despre care s-a spus că a aprins o mare parte din vilvătaia care mai tîrziu a dus la zdrobirea lui Napoleon.

a nega unele rezultate pozitive obținute în trecut cu ajutorul chestionarelor, sîntem înclinați să credem că metoda nu mai corespunde cerințelor științifice ale vremurilor noastre. De altfel nu numai la noi ci și într-alte țări, metoda chestionarelor (adică a muncii prin intermediari, uneori nepregătiți, alteori neconștiințioși), a fost înlocuită cu munca de teren a specialiștilor. Este adevărat că acest fel de muncă nu poate îmbrățișa fenomenul folcloric și etnografic în suprafață, are însă avantajul de a-l lămuri în adîncime. Convingerea noastră este că cel de al doilea fel de a lucra, cu toate limitele sale, oferă mai multe posibilități de cunoaștere și studiere a problemelor de etnografie și folclor. După această scurtă digresiune teoretică, trecem la analiza cîtorva din cele mai reprezentative articole din anuar.

Sînt interesante pentru istoria folcloricității germane descoperirile făcute de Arno Schmidt în arhivele din Stralsund, în legătură cu celebra arhivă a cîntecului popular german dela începutul veacului trecut, « *Des Knaben Wunderhorn* », 1806—1808, la care au lucrat Arnim, Brentano și mai nou Rudolf Baier. În manuscrisele cercetate au fost descoperite 275 de cîntece populare culese între 1843—1846, în perioada cînd au început culegerile directe din gura poporului, deci în vremea cînd și în țara noastră un Russo și un Alexandri inițiau munca de culegere folclorică.

De mare interes este studiul mai sus amintit al lui Günther Kraft despre cultura muzicală a Thuringiei și a substratului ei țărănesc-meșteșugăresc. În cîteva anchete pe teren, inițiate de Institutul din Weimar, s-a putut constata că în această regiune, cîntecul popular și balada trăiesc încă viu și puternic la populațiile de cărbunari; s-a constatat că la lucrătorii din fabricile de sticlă a rămas încă vie arta improvizației în cîntec, poezie și dans; că peste tot s-a păstrat tradiția construcției rurale de instrumente muzicale (viori, clavecine, țambale), confirmîndu-se afirmația cronicarului Binhard (1613) și a compozitorului Mich. Altenburg (1620) că în această regiune « *jeder Bauer Musik weis* ». Totodată prin aceste anchete s-a putut urmări genealogia familiei Bach și identifica unele din motivele de inspirație ale lucrărilor muzicale ale lui Johann Sebastian Bach, cel mai de seamă reprezentant al acestei zone folclorice.

Iarăși valoros este și studiul de coregrafie al lui Felix Hoerburger, *Schwert und Trommel als Tanzgeräte* (p. 240—245), în care autorul cercetează pe o arie extrem de întinsă originile magice ale dansurilor cu aceste două obiecte.

Dar cel mai important studiu este cel al lui Erich Kunze, *Die drei finnischen Runen in der Volksliedersammlung des jungen Marx*, de oarece aduce informații inedite cu privire la activitatea folclorică din tinerețe a lui Karl Marx. Faptul nu e lipsit de semnificație: una din căile prin care Marx a ajuns la cunoașterea atât de profundă a vieții poporului a fost și creația folclorică. În anul 1839, în perioada studiilor sale berlineze, Marx dăruiește logodniciei sale Jenny von Westphalen, o culegere de 80 de cîntece populare. Este de fapt o antologie, cuprinzînd în partea întia 50 de cîntece din toate părțile Germaniei (alemanice, tiroleze, renane, nordgermane, austriace, saxone, șvăbești, elvețiene etc.) și în partea a doua alte 30 de cîntece spaniole, grecești, letone, lapone, estoniene, albaneze, finlandeze etc. Din punctul de vedere al conținutului lor, 77 din aceste cîntece au o singură tematică: dragoste. Și lucrul este explicabil: Marx era îndrăgostit și prin plecarea sa la Berlin, departe de obiectul dragostei sale. Cele trei cîntece finlandeze sînt însă cîntece cu caracter magic (descîntece) și autorul încearcă să explice prezența lor insolită într-o culegere de cîntece de dragoste prin influența pe care ar fi avut-o asupra tinărului învățat cercul tinerilor hegelieni « *Doktorklub* » din Berlin. Este cunoscută prietenia care s-a legat în această perioadă între Marx și Koeppen, un harnic cercetător în domeniul istoriei și mitologiei nordice, membru, împreună cu Bruno Bauer și Peter Feddersen Stuhr, al clubului amintit. Ori prin intermediul mitologului Koeppen, care nutrea o manifestă admirație pentru cîntecele cu caracter magic ale popoarelor nordice, crede autorul studiului, că ar fi ajuns Marx la cunoașterea și prețuirea celor 3 descîntece din caetul trimis logodniciei sale. Studiul ne aduce deci o sumă de informații extrem de prețioase pentru întregirea imaginii din anii de formație a lui Marx, cînd printre celelalte preocupări ale sale, un loc deosebit de important l-a avut studiul folclorului.

Din cele 13 comunicări, una ne-a atras atenția în mod special. Este vorba de lucrarea: *Cercetări în domeniul basmului din 1945 pînă azi*, scrisă de Lütz Röhrich. (p. 279—296). Articolul cuprinde două părți, prima de ordin general și teoretic, iar cea de a doua de analiză a celor mai reprezentative colecții de basme apărute în acest răstimp. În prima parte a studiului său, autoarea pornește dela constatarea că basmul fiind obiect de studiu pentru mai multe discipline științifice (folclor, literatură, filologie, orientalistă, etnologie, psihologie infantilă, etnopsihologie, istoria culturii, etică, sociologie, știința dreptului, istoria religiilor etc.), noțiunile centrale: *motiv*, *tip*, *arhetip* și *variantă* au căpătat în decursul vremii sensuri deosebite, că s-au creat nenumărate școli cu tendințe tot atât de nenumărate, că pînă în momentul de față nu există o metodă de lucru unanim recunoscută, un principiu comun de orientare științifică și mai ales, nu există, o teorie valabilă a basmului. Pînă acum, progresele cele mai însemnate în studierea basmului s-au înregistrat în domeniul tipologiei (Aarne-Thompson), dar cercetările esențiale, care constau în cercetarea biologiei basmului, sînt abia la început.

Autorul recunoaște că problema sensului și originii basmului a devenit cu totul infructuoasă și că stabilirea motivelor tipologice și circulației lor internaționale nu împinge cunoașterea intimă a problematicii basmului prea mult înainte. Ceea ce, după părerea autoarei, este cu mult mai important pentru explicarea faptului ca fenomen social, e de a explica intima predispoziție pentru povestirea fantastică a tuturor oamenilor, din toate timpurile și din toate locurile. Și dacă până acum, autoarea se menținea încă în zona teoretizărilor generale, din acest moment concepția sa asupra basmului începe să devină valoroasă și interesantă: vine să confirme, pe bază de experiență străină, justetea liniei pe care merg cercetările de acest fel în țara noastră, la Institutul de Folclor. Această confirmare demonstrează că orientarea teoretică a Institutului de Folclor din București, reprezintă de sigur cea mai înaintată formulă științifică. Autorul preconizează analiza tematică a basmului nu după aspectul său exterior, ci după predispozițiile sufletești ale povestitorilor sau ale auditoriului. Pentru aceasta trebuie inaugurată metoda studierii tehnicii psihologice a contaminărilor, problemei stabilității sau instabilității motivelor, forțele interne ale repetițiilor. În concluzie, autoarea arată că în studiile asupra basmului, accentul de interes principal trebuie să cadă asupra povestitorului, obiectul de studiu trebuie să fie omul, de oarece în perspectiva cea mai justă, folclorul este o parte a antropologiei culturii. În continuarea studiului, autoarea analizează câteva culegeri de basme apărute după 1945, oprindu-se mai cu seamă asupra colecției lui Heinrich Dittmaier, *Sagen, Märchen und Schwänke von der untern Sieg*, Bonn, 1950 și asupra colecției lui Leza Uffer, *Rätomanische Märchen und ihre Erzähler*, Basel, 1945. Dacă primul culegător este preocupat de biologia basmului făcând caracterizarea fiecărui povestitor la sfârșitul cărții, cel de al doilea face un adevărat studiu asupra basmului și de aceea ne oprim și noi asupra lui. Culegătorul, în aranjarea materialului, face trimiteri tematice la Aarne-Thompson, Bolle-Polvka și la *Handwörterbuch des Märchens*, face comentarii ample asupra datelor culegerii (data, durata povestirii, particularitățile lingvistice ale fiecărui povestitor). Clasarea materialului cules o face după povestitori, definind trei tipuri: *tipul pasiv*, care trebuie să se inspire dela cunoscuți, rude sau din cărți, *tipul ocazional* care poate reproduce textul totdeauna în aceeași formă și *tipul conștient*, care intervine creator cu toată originalitatea sa specifică în construirea povestirii. În ceea ce privește genurile de povestiri populare, culegătorul deosebește de asemenea trei tipuri de povestitori, specializați în povestirea diferitelor genuri: povestitori de snoave, de legende și de basme. Fiecare din aceste trei tipuri din urmă corespunde tipologiei principale: *Tipul pasiv = tipul snoavei*, *tipul ocazional = tipul legendei*, *tipul conștient = tipul basmului propriu zis*. În continuare, culegătorul studiază biografia fiecărui povestitor, mediul social în care trăiește, dispoziția sa sufletească; dă informații prețioase asupra muncii cu informatorul, asupra tehnicii culegerii, asupra limbii întrebunțate de fiecare informator. Ceea ce e iarăși interesant este observația că în regiunea cercetată nu se află decît povestitori izolați, indivizi povestitori, comunitatea sătească de povestitori ne mai existînd azi. Spre părerea noastră de rău, comunicarea lui Lütz Röhrich se oprește aci, făgăduindu-ne continuarea abia în anuarul viitor.

Recenzia lui Reinhard Peesch ne prezintă o carte de asemenea interesantă: *Sprichwort und Volkssprache* de Hain Mathilde. Autoarea studiază raportul dintre comunitatea sătească și limbă, pornind dela analiza proverbului și a funcției sale în viața sătească și terminind cu cercetarea imaginii și formulelor artistice de expresie. Autoarea constată că proverbul este o formă tradițională fixă în limbă, pe care individul o întrebunțează stereotip, dar cu intenția de a-și exprima propriile sale sentimente și idei, poziția sa față de lume și față de oameni. Ceea ce permite adaptarea unor asemenea formule tradiționale și supraindividuale la condițiile mereu schimbătoare ale vieții și concepției despre viață a individului, este împrejurarea socială sau psihologică în care se găsește subiectul vorbitor. Autoarea crede să fi aflat calea justă pentru înțelegerea acestui fenomen, studiind poziția proverbelor în discuție, în diverse circumstanțe ca: sărbătorile, claca, cuptorul, strada, insistînd asupra non-gratuității imaginii artistice în limba poporului. Mergînd pe aceeași linie, autoarea constată că uzul acestor formule e diferit, în funcție de diferitele situații psihologice ale vorbitorului: minie, ceartă, enervare, calm, e în funcție de generație, de grupurile de familie, de sex și de individ. O altă stratificare a imaginilor la care ajunge este cea în funcție de concepția socială, religioasă sau magică a indivizilor vorbitori (în ultima categorie ar intra toate formulele eufemistice). În general, autoarea crede că viața imaginilor artistice și formulelor fixe de expresie este în funcție de situații, obiceiuri și credințe.

Credem de asemenea că este util să atragem atenția celor interesați și asupra celor 4 bibliografii publicate în prezentul anuar: bibliografia sovietică 1945—1953 (774 titluri), bibliografia selectivă a Austriei 1945—1954 (161 titluri), bibliografia sorbică 1945—1955 (335 titluri) și bibliografia germană generală (R.D.G + R.F.G.) din 1945 pînă la jumătatea anului 1954 (580 titluri) care întregesc în mod armonios conținutul științific și informativ al anuarului.